

ÇOCUK EDEBİYATI VE KÜLTÜREL SEMBOLLER¹

Duygu YAVUZ²

ÖZET

Çocuk edebiyatı için halk edebiyatı eserleri temel ve milli kaynaklardır. Çocuk edebiyatı, bir toplumun kültürünün yansımasıdır. Yüzyıllardır süregelen Türk kültürü, halk edebiyatı ve gelenekleri, çocuk edebiyatı aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Türk halk edebiyatı motifleri, çocuk edebiyatı için çok geniş bir çalışma alanı sunmaktadır. Bir toplumu toplum yapan, ortak değerleridir. Ortak değerlerin aktarılmasını sağlamak da, toplumdaki her bireyin vatandaşlık görevidir. Bu makalede, çocuk edebiyatının Türkiye’de ve Dünya’daki tarihsel gelişimi, çocuk edebiyatı ve kültürel sembollerin tanımları, çocuk edebiyatının hedef kitlesi, Türk halk edebiyatının bir parçası olan ve aynı zamanda çocuk edebiyatında yer alan edebi ürünler, örneklerle açıklanmış, Türk halk edebiyatının çocuk edebiyatı aracılığıyla çocukların gelişimlerini nasıl desteklediği ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Edebiyatı, Kültürel Semboller, Çocuk Edebiyatı ve Kültür

CHILDREN’S LITERATURE AND CULTURAL SYMBOLS

ABSTRACT

Folk literature works are the primary and national sources for children's literature. Children's literature is a reflection of the culture of a society. Turkish culture, folk literature, and traditions which have been going on for centuries are transferred from generation to generation through children's literature. Turkish folk literature motifs offer a full field of study for children's literature. It is the shared values of a society that makes society. Providing the transfer of shared values is the duty of citizenship of every individual in society. This article describes the historical development of children's literature in the world and Turkey, the concept of cultural symbols, definitions, target audience of children's literature which is a part of Turkish folk literature and at the same time illustrated by the examples in literary products in children's literature, and focuses on how children support their development through Turkish folk literature by using children's literature.

Key Words: Children's Literature, Cultural Symbols, Children's Literature and Culture

---

¹ Bu çalışma, "Çocuk edebiyatı ve Kültürel Semboller" isimli Yüksek Lisans tezinden özetlenmiştir.

² Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta dyg.yvz@icloud.com

GİRİŞ

Çocuklar için hazırlanacak eserlerin niteliklerini, ölçütlerini belirleyen çocuk edebiyatı için, halk edebiyatı eserleri temel, milli kaynaklardır. Türk halk edebiyatı, çocuk edebiyatı için çok çeşitli malzemeler sunmaktadır. Türk halk edebiyatı içinde önemli bir yere sahip olan, Türk kültürü ve sosyal hayatını çeşitli yönleriyle yansıtan Dede Korkut Hikayeleri, bir çok halk edebiyatı türünü de içermektedir. Dede Korkut Hikayeleri, çocukların ilgisini çekecek özelliklere sahip olup uygun her yaş grubuna göre çocuk edebiyatında kullanılabilecek niteliktedir.

Çocuk edebiyatı ilk kez Batı dünyasında ortaya atılan bir kavramdır, ancak ülkemizde çocuk edebiyatının tarihsel gelişimi oldukça yenidir. Hali hazırda üzerinde araştırmalar devam etmekte, güncelliğini korumaktadır. Çocuk edebiyatı kavramının ilk ortaya atıldığı dönemde, edebiyatın yetişkinler için ve çocuklar için ayrı olarak sınıflandırılmasına tepki gösterilmiştir. Ancak, çocuk edebiyatı ile yetişkin edebiyatı arasındaki farkın, yaş gruplarından dolayı dünyayı algılama ve anlama şekillerinin farklılığından kaynaklandığı görüşü yaygındır (Dilidüzgün, 1996:23).

Çocuk edebiyatı, erken çocukluk dönemi ile ergenlik dönemi arasındaki yaşam döneminde, çocukların anlama seviyeleri ve dil gelişmelerine uygun bir biçimde hazırlanmış, duygu, düşünce ve hayal dünyalarını zenginleştiren, ayrıca zevk sahibi olmalarına katkı sağlayan, dilsel ve görsel ürünlerin tamamına verilen isimdir (Sever, 2012:27)

Çocuk edebiyatı, çocukların büyüme ve gelişmelerine, duygu, düşünce, hayal dünyası, hassasiyet ve keyif aldıkları durumlar üzerinde dururken, eğlenmelerine de fırsat tanımak amacıyla ortaya koyulan çocuklara özgü bir edebiyattır (Şirin, 1987:58). Bir başka tanıma göre, çocuk edebiyatı, çocukların psikolojik ve bedensel gelişimlerine uygun, onlara hitap eden, basitlikten uzak, çocuğun analiz ve sentez yapmasına imkan tanıyan, sözlü ve yazılı edebi ürünlerin tamamı olarak tanımlanmaktadır (Yalçın ve Aytaş, 2005:5).

Çocuk edebiyatı, okuyucu kitlesinde gerçekleştirilmeyi hedeflediği amaçlara yönelik olarak yapılandırılmaktadır. Bilimsel bir disiplin olan çocuk edebiyatının hedeflerini şu şekilde sıralanmaktadır:

- Çocukların yaş gruplarına göre ilgilerini çeken konuları belirlemek,
- Çocuğun kişiliğinde olumlu yönde gelişim sağlamak ve psikolojik olarak var olan ihtiyaçlarını karşılamak,
- Çocuğun hayal gücünü, dinleme becerisini ve dil gelişimini geliştirmek,
- İçerik ve görünüm yönünden iyi kitap örnekleri ortaya koymak,
- Çocuk edebiyatı aracılığıyla kitabın keyif alınan bir bilgi kaynağı olduğunu öğretmek,
- Çocukların gündelik yaşantıdaki gerçekler hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamaktır.

Çocukların kitapta sözü edilen bir karakteri canlandırmaya çalışmaları sonucunda hayal güçleri gelişir. Çocuk edebiyatı kullanılarak hikaye özetleme, hikaye tartışma ya da hikayeyi resimle gibi bir çok yaratıcı etkinlik ortaya koyulabilir (Şirin, 1998: 43-46).

Kültürel semboller ise her kültürün içerisinde kendiliğinden ortaya çıkmaları nedeniyle ait oldukları kültüre ait doğal olgular olarak algılanır. Kültürel semboller, bir kültürün topluma yansıyan davranış biçimleri olmalarının yanı sıra, toplumsal ilişkilere aracılık etmekte ve ilişkilerin normlarını oluşturmaktadır. İnsanlar olay ve durumlara gözleriyle gördükleri ile değerlendirmek yerine, kültürel semboller üzerinden yaklaşmaktadır (Arı, 2016: 168).

Topluma ait olmayan birinin, bütün olarak bir geleneği, kültürü ve ülkeyi çevreleyen anlam bütününün şifrelerinin farkına varması çok zordur. ‘Kültürel sembol’ olarak nitelendirilen değer, objenin ya da faaliyetin içindekileri aynı kültüre ya da dile sahip olmayan birine anlatma imkanı her zaman olsa da, kişiye yaşadığı kültürün içinde yer alan kültürel sembole ilişkin tecrübe birikiminin, fiziksel, bilişsel ve duygusal değerini ya da o objenin kişide yarattığı değer yargısını transfer edebilmek neredeyse imkansızdır. Kültürel semboller, çağlar boyunca jenerasyondan jenerasyona aktarılmak suretiyle oluşan, belli dönüşümler sonrasında toplumun hafızasında yer etmelerinin yanı sıra ‘din, sanat ve dinde’ yansımalarını bulurlar (Arı, 2016b:168-169).

Kültürel semboller, bir kültüre ait belli olay ve objelerin kavranmasının ön koşulunu oluştururlar. Sanatın, dinin ve dilin kendine has dünyalarında anlaşılması gerekir. Çünkü hiçbiri ortaya koyulduğu ortamdan ayrı değerlendirilemez. Tüm kültürel sembollerin merkezinde sözlü ve yazılı dilsel aktarımlar, yani iletişim vardır. Sembollerin sonraki koşullara aktarılmasının tek yolu metinlerdir. Bu nedenle sembollerin ait oldukları kültür dünyası içinde yorumlanması, kültürel sembollerin değerlerinin anlaşılmasını sağlar. Metinler aracılığıyla semboller taşınmış olur. Kültürel sembollerle ilgili objektif bakış açısı, kişiyi dar bir bakış açısı kullanmaya mecbur etmektedir. Çünkü ortaya koyulan her metin, kendi kültürüne ait olan tüm sembolik formların toplamıdır (Arı, 2016a:39-46).

Türkiye’de çocuklar için edebi ürünler Tanzimat Dönemi’ne kadar bilmeceler, tekerlemeler, ortaoyunu, ninniler, meddahlık gibi türlerden ibarettir. Türk edebiyatında çocuk edebiyatı ile ilgili ilk örnekler, Tanzimat Dönemi’nde eğitim konusu ile ilgili çalışmalarda görülmektedir. Tanzimat Dönemi ile birlikte Batı’dan çocuklara yönelik çeviri eserler kullanılmaya başlanmıştır. Batılılaşmanın yansıması sonucu çevrilen ilk çeviri romanlar Gulliver ve Robinson Crusoe olmuştur. Kendi edebiyatımızda ise La Fontaine ile başka şair ve yazarlardan şiir ve düz yazı çevirileri yapılmıştır (Ural, 2013:45).

Konu ile ilgili kapsamlı çalışmalar ise Cumhuriyet’in ilanı ile başlamıştır. Dünya Çocuk yılı olan 1979 yılı sonrası, ülkemizde çocuk edebiyatı çalışmaları hız kazanmıştır. Milli farkındalık ve hassasiyetlerin konu alındığı eserler, 1980 sonrasındaki dönemde dinsel çerçevenin baskın hale gelmesinden etkilenmiştir. 1990’lı yıllarda da benzeri yaklaşımlar söz konusu olmuştur. Ancak günümüze kadar çocuğa görelilik ve çocuk gerçekliği anlayışı ile yapıtların ortaya koyulması, artarak devam etmiştir (Sever, 2012:34).

Çocuk gerçekliği, çocuğun içerisinde bulunduğu gelişim döneminin özellikleri ve öğrenme ihtiyaçlarını belirlemeyi, nitelikli uyarılar aracılığı ile yanıtlamayı ifade etmektedir (Canlı, 2015:112). Çocuğa görelilik ise, çocuğun hayal gücüne hitap eden, kendisini hikayenin kahramanı ile özdeşleştirmesini sağlayan niteliklere sahip, hayata dair mesajların algılanmasını sağlayan, çocuğa okuma bilinci katan, görsel uyarılarla dikkat çeken edebiyat eserlerinin ortaya koyulmasıdır (Çer, 2016:86).

ÇOCUK EDEBİYATINDAN ÖRNEKLER

Günümüzde çocuk edebiyatı nicelik ve nitelik bakımından çok gelişmiştir. Çocuğun doğumunu takiben annesinden dinlediği ninniler, ilerleyen yaşlarında anlatılan masallar, bilmecelerden tekerlemelere, çocuk oyunlarından, kahramanlık hikayelerine, kuklalara, türkülere kadar tüm edebi ürünler Türk halk edebiyatı türlerindedir. Milletlerin yüzyıllarca süren birikimlerini yansıtan edebi eserler, toplumun hayata karşı bakış açısını ve prensiplerini içermektedir. Halkın sosyokültürel mirası edebi metinler aracılığı ile korunarak, sonraki nesillere aktarılmaktadır (Sinar, 2006: 175-225).

Hangi döneme ait olursa olsun, tüm çocuk edebiyatı eserlerinde, toplumun çocuğa verdiği önemi doğrulayan örnekler bulunmaktadır. İslamiyet öncesi döneme ait olan en önemli eser olan ‘Oğuz Kağan Destanı’nda, destanın baş kahramanı olan Oğuz, toplumun beklentilerini karşılamak ve liderlik için var olan bir kişidir. Oğuz’un doğumu ile başlayan destanda, çocukluk dönemi vurgulanmaz. Üstün becerileri, güçlü fiziksel özelliklere sahip olan Oğuz’un en çok vurgulanan özelliği yiğitliğidir. Manas Destanı’nın kahramanı Manas da, Oğuz ile benzer özelliklerdedir. Yaradılışının sebebi, topluma hizmet etmek ve faydalı olmaktır (Sınar, 2006: 175-225).

Bir diğer örnek olarak ‘Bozkurt Destanı’ verilebilir. Destanın iki rivayetinin birinde çocuğun önemi büyüktür. Hun boylarından birinin, düşman saldırısı sonucu yok edilmesi sonrasında bir erkek çocuğun hayatta kalması sonrası gelişen olaylar anlatılır. Genel olarak bir boyunun düşmanlar tarafından ortadan kaldırılması esnasında bir kurdun, kurtarılan bir erkek çocuğuna sahip çıkması, Türk destanlarının dikkat çeken kültürel sembollerindedir. ‘Satuk Buğra Han Destanı’nda da annesi tarafından korunması sayesinde daha bebekken kurtarılan Satuk Buğra Han konu edilmektedir (Sınar, 2006: 175-225).

Dede Korkut Hikayeleri, genel olarak hikaye olarak adlandırılırsa da, eserin içerisinde hikaye, destan ve masal unsurları ile sıklıkla karşılaşmaktadır. ‘Dede Korkut Hikayeleri’nde de çocuğun önemi büyüktür. Toplumda kabul görmenin koşulu, çocuk sahibi olmaktır. Hatta çocuk sahibi olmayanların Tanrı’nın laneti nedeniyle bu durumu yaşadıklarına inanılır. Çocuğu olmayanlar, toplum tarafından tecrit edilir, saygı görmezlerdi. Dede Korkut Hikayeleri’nde çocuk sahibi olmak kadar çocuğun cinsiyeti de büyük önem taşımaktadır. Kız çocuk sahipleri kızıl çadırdadır, erkek çocuk sahipleri beyaz çadırdadır. Çocuklara isimleri doğumlarının hemen sonrasında verilmez, kendilerini kanıtlamaları ve toplumda yer edinmelerinin ardından verilir. Tüm hikayelerde hangi cinsiyetten olursa olsun, tüm çocuklar, toplumsal değer yargılarına göre yetiştirilirdi. Aksi bir durum yaşanması halinde, gerekli uyarılar en kısa sürede yapılırdı (Sınar, 2006: 175-225).

Hikayelerde Türklerin kahramanlık öyküleri, alplikten alperenliğe geçiş törenleri, sürükleyici, akıcı ve son derece canlı bir biçimde aktarılmaktadır. Güçlü doğa betimlemeleri ve atlı bozkır kültürünün ayrılmaz bir parçası olan hayvanlar, her hikayede son derece renkli ve aksiyon içeren bir anlatım tarzı ile yer almaktadır. ‘Dede Korkut Hikayeleri’ eğitim öğretim sürecinde kişiliğin doğru geliştirilmesinde, duygusallık kazanmanın, bilgi ve beceri edinmek kadar önemli ve vazgeçilmez olduğundan söz etmektedir. Bu hikayeler, hem sosyal hem de bireysel psikoloji açısından önemli ipuçları içeren son derece dikkat çekici örneklerdir (Günay, 2000:202).

Çocuklar için masal ve hikaye dinlemek, çocuğun dış dünyaya açılan pencereleridir. Anlatılacak hikayenin ve anlatanın seçilmesinde bazı kuralara uymak gereklidir. Okunacak ya da anlatılacak masal/hikaye belirlenirken, çocuğun cinsiyeti, yaşı, ilgi duyduğu şeyler, düşünme şekilleri ve seçilen masal/hikayenin uzunluğu önemli noktalar. Masal anlatıcısı, anlatım sırasında, kullandığı vurgu, ses tonu ve diksiyonuna dikkat etmeli, gerekli durumlarda vücut dilini de kullanmalıdır. Çocuğun anlama becerisi, gözlem yaparak, yaşayarak en çok da dinleme yoluyla gelişir. Çocuk edebiyatı içinde yer alan masal ve hikayeler çocuğun anlama becerisi üzerinde çok büyük rol oynamaktadır (Sınar, 2006: 175-225).

Dinlemek, konuşmanın en önemli unsurlarından biridir. Çocuğun dinleme becerisi, küçük yaşlardan itibaren birtakım aşamalardan geçmektedir. İnsanlar bebeklik çağında bilinçli dinleme becerisine sahip olmasa da, bazı sesleri dinleyebilir. Bu dönemde dışarıdan gelen uyarıcıların etkisiyle dikkatin dağılması sonucu dinlemeden kolayca vazgeçilir. Çocuklar büyüdükçe yaşadıkları tecrübeler ile dinledikleri arasında bağlantı kurmaya, yapılan

konuşmalara eşlik etmeye, soru sormaya ve yorum yapmaya başlarlar. Bu gelişim ve idrak becerisi 15-16 yaşlarına kadar devam eder (Özbay, 2001: 9-15).

Masal, yalnızca çocukları eğlendirmeye yönelik bir çocuk edebiyatı türü değil, aynı zamanda okur yazar halkın hikaye ve romanıdır. Günümüzde Anadolu'da halk hikayesi ve masal anlatma ve dinleme geleneği sürdürülmektedir. Masal, hikaye ve romanın ilk şekli olarak kabul edilir. Masallar, insan hayatından izler taşımaktadır. Masallarda olağan ve olağanüstü olaylar bir arada bulunmakla birlikte, günümüzde masalarda gerçekleşmesi mümkün gözükmeyen birçok olay günümüzün gerçekleridir (Günay, 1975:1-4).

Çocuklar için hazırlanan çocuk edebiyatı metinleri, yetişkinlere oranla çok daha titiz bir çalışmanın ürünü olmalıdır. Hedef kitleye yönelik olarak hazırlanan çocuk edebiyatı eserleri, çocukların kelime dağarcıklarının gelişmesine katkı bulunmanın yanı sıra, duygu ve düşüncelerini konuşarak ifade etmeleri için gereken konuşma becerilerini geliştirmek yönünde katkı sağlayacaktır. Özellikle sık sık tekrarlanarak okunan masal ve kısa hikayeler, çocukların kelime hazinelerinin zenginleşmesini sağlamaktadır (Turan, 1998:302-6).

1992 yılından bu yana, The Social Studies dergisinde yayımladığı birçok sayısındaki makalede, sosyal bilgiler ile ilgili çocuk edebiyatı ürünleri içerisinde, çevre, tarih, arkeoloji, ekonomi, coğrafya gibi birçok alanda yararlanılmasını sağlayacak örneklerin yer almasının yanı sıra çocuk edebiyatının önemi ve değeri konusunda yazılar yer almaktadır. Yapılan birçok araştırmada çocuk edebiyatı içerisinde yer alan edebi metinlerin çocuk eğitime ve sosyal bilimlerin çocuklara kavratılması konusunda katkı sağladıkları saptanmıştır (Şimşek, 2006:131-142).

Çocuk edebiyatının temel öğeleri, karakter, konu, mesaj, dil ve anlatım, görsel uyarıcı olarak resimdir. Yazılı edebiyatın en önemli parçası karakterdir. Çocuk, kendisine yakın bulduğu kahramana benzemeye çalışır, kendisinden farklı bulduğu kahramanlara yönelik kendiliğinden eleştiri ortamı içerisinde bulunabilir. Bu nedenle, kitaplarda yer alacak karakterlerin ayrıntılı bir şekilde irdelenmesi gerekmektedir (Lüle, 2007:17-30). Karakter, öykü, roman gibi yazılı yapıtlarda olayı bizzat yaşayan ya da olaydan etkilenen, öyküsünden söz edilen ve olayların üzerine kurulduğu kişidir (TÜBA, 2011:128). Konu, edebi eserde ele alınan, üstünde durulan ve konuşulan şeydir. Konu, yaşamın içinde var olan ya da hayal edilen olgudur (Özdemir, 1995:53). Bir başka ifadeyle, çocuk edebiyatında konu, çocuğu eserin anlamı içerisine çeken, kitap ile bağ kurmasını sağlayan bir öğedir (Sever, 2012:119) Mesaj (ileti), yazarın okurla paylaşmak istediği asıl düşünce olarak tanımlanabilir. Çocuk edebiyatı eserlerinde, iletilerin amacı insani hassasiyetler kazandırmak ve okurun hayal kurmasına olanak sağlamaktır (Sever, 2012:140). Dil, düşüncenin yaratıcısı ve düşünme aracıdır (Sever, 2011:5), düşünce ise, zihinde tasarlanan sözlü ya da yazılı bir biçimde ifade edilmesidir. Çocuk kitaplarının, çocuğa görelilik ilkesini belirleyen en önemli özellik, dil ve anlatımdır (Alaylıoğlu ve Oğuzkan, 1976:12). Görsel bir uyarıcı olarak resim, görsel açıdan çok önemli bir işleve sahip olmanın yanı sıra, okurun yeni anlamlandırmalar yapabilmesine ve metnin anlaşılır hale gelmesine yardımcı olmaktadır (Sever, 2012:166).

Çocuklar için yayınlanan alfabe kitapları ve ilk okuma kitapları, resmi kitaplardır. Bu kitapların yayınlanmasındaki temel amaç, çocuğa öncelikli olarak dini içerikli yayınları okuyabilmesi için yol gösterici olmasıdır. Resmi olarak yayınlanan çocuk kitaplarının sınırlı sayıda olmaları ve çocukların ilgisini çekemeyecek kadar sıkıcı olmaları nedeniyle farklı edebi türlerin yaratılmasına ihtiyaç duyulmuştur (Güleryüz, 2006:34).

Çocuk edebiyatının farklı türler barındırma gerekliliği ile ilgili görüşler, sınırlarının çizilmesi gerekliliğini de gözler önüne sermiştir. Ancak bu durum, uygulamada yüzyıldan

fazla zaman almış, çocuk edebiyatının kendine has özelliklerinin belirlenmesi ve sınırlarının çizilmesi yaklaşık yüzeli yıllık bir sürecin sonunda gerçekleşmiştir (Ciravoğlu, 2000:22).

Masal, tekerleme, bilmece, hikaye ve fıkra gibi edebi türlerin çocuğun hayatında büyük bir önemi vardır. Okul öncesi dönemde, edebiyatının bu türlerine aşına olan, dinlemeyi ve anlamayı öğrenen çocuk, okula başladığında da okumayı zevkle ve sebatla öğrenecektir. Okumayı söken çocuk, ders kitapları dışındaki kitaplarla beslenmesini takiben, gelişmiş kelime hazinesi ile, gözlem yapabilen ve sorun çözme becerisine sahip bir çocuğa dönüşecektir (Tür ve Turla, 1999:32).

Ninni, halk edebiyatının söz yaratma geleneğinin ürünü ve çocuk edebiyatının çok önemli bir parçasıdır. Ninni, çocuğun iki üç aylık olduğu zaman başlayan ve üç dört yaşına kadar süren, annenin çocuğunu kucağında, beşikte ya da ayakta sallayarak hızla ve rahat bir şekilde uykuya dalmasını sağlamak ya da ağlamasını durdurmak için söylediği genelde dörtlükten oluşan bir nevi türküdür (Çelebioğlu, 1987:79).

Tekerlemeler, uyak, seslerin taklidi, ikileme ve yinelemeler kullanılarak oluşturulan söz dizileridir. Ayrıca, tekerlemeler halk edebiyatında sık sık karşılaşılan, ses oyunlarının belli çağrışımlarla birbirlerine bağlanması sonucunda, birbiri ile örtüşmeyen hayaller ile düşüncelerin sıralanmasından oluşturulan edebiyat ürünleridir (Güleryüz, 2006:270). Tekerlemelerin en büyük özelliği, birbiri ile zıt düşünceleri, gerçekleşmesi mümkün olmayan durumları bir araya getirmek yoluyla şaşırtıcı, keyif verici ve eğlendirici bir kelime cambazlığı olmalarıdır (Duymaz, 2002:24).

Bilmeceler, bir şeyin ismini kullanmadan, özelliklerinden üstü kapalı bahsederek, okuyan ya da dinleyenin bulmasını sağlamayı amaçlayan bir çeşit oyundur. Uluslararası yaygınlığı olan, oldukça eski bir sözlü halk edebiyatı çeşididir. Bilmecelerin de masallar gibi yazarları belli değildir. Ayrıca konu olarak, günlük yaşamdan, doğadaki bitki ve hayvanlara, kullanılan eşyalardan, ruhani varlıklara kadar çok geniş bir alanda bilmeceler bulunmaktadır. (Güleç ve Geçgel, 2006:143).

Masal, tamamen hayal ürünü olan, gerçekle bağlantısı bulunmayan, anlattıklarına ikna edip inandırma gibi bir iddiası olmayan bir tür kısa anlatıdır (Boratav, 1984:75). Bir başka tanıma göre masal, yüzyıllardan beri halk arasında anlatılan, içerisinde olağanüstü kişilerin dahil olduğu olağanüstü olayları barındıran, 'bir varmış bir yokmuş' gibi çok yaygın bir ifade ile başlayan, sonunda da genel olarak mutlu son ile biten, zaman ve mekandan bağımsız, sözlü çocuk edebiyatı türüdür (Seyidoğlu, 1986:149).

Halk masalları, geçmişi yüzyıllar öncesine dayanan, sözlü halk edebiyatının en eski formlarından biri olmakla beraber ülkeden ülkeye, dönemden döneme hızla yayılan ürünleridir. İlk ortaya çıkışları bir kişi tarafından olsa da, zaman içerisinde kişinin masal üzerindeki ismi silinmiş, halka mal olmuşlardır. Dünya edebiyatının en eski halk masallarına örnek olarak 'Binbir Gece Masalları' ve 'Kelile ve Dimne' verilebilir (Propp, 1998:32).

Edebi masallar, yazıldığı dönemin koşulları ve yazarın dünya görüşünün etkisini yansıtan, edebiyatçılar tarafından yazılışlar da, anlatım biçimi olarak halk masallarına benzerlik gösteren edebiyat yapıtlarıdır. Her yazarın sanatsal yöntemi, yazdığı esere yansımaktadır (Kantarcioglu, 1991:67-68).

Halk masalları ile edebi masalların konuları incelendiğinde, halk masalları genel anlamda az da olsa önceden planlanmış ve geleneksel konular hakkında iken; edebi masallar, yazarın yaratıcılığına bağlıdır (Sakaoğlu, 1999:57).

Hikaye, olan, gerçekleşen ya da olması mümkün olayları anlatan kısa yazıya verilen addir. Roman ise, olan, gerçekleşen ya da olması mümkün olayları anlatan uzun yazıya

verilen addır. Hikayelerde kişilerin genelde bir özelliği üzerinde durulur, ayrıntılara girilmez. Roman kahramanı olan kişilerde ise, zaman çerçevesi geniştir, her şey ayrıntılı bir biçimde anlatılır (Nas, 2002:249).

Çocuk edebiyatı türü olan roman ise, çocuğun olayları çok yönlü bir şekilde düşünme becerisine sahip olduğu on bir yaş sonrası keyifle okuyabileceği eserlerdir. Roman, çocuklara, olayların sebepleri hakkında akıl yürütme, bağlantı kurabilme, olayın bütününe bakarak parçaları görebilme imkanı tanır (Güleryüz, 2006:308).

Fabl, kahraman olarak hayvan ya da bitkilerin seçildiği, başında ya da sonunda ahlak ile ilgili bir ders ya da yaşam tavsiyesi içeren, insanlardaki ortak eksiklikleri ve kusurları gidermeyi amaçlayan düzyazı biçimindeki öykülere verilen addır (Özdemir, 1990:113). Fabl örneklerindeki ders okul çocukları tarafından kolaylıkla kavranmakta ve içselleştirilebilmektedir. Fabl örneklerinde iyi insan davranışları kazandırmak amaçlanmaktadır. Özellikle 10-12 yaş grubundaki çocuklar, fabl dinlemekten ve anlatmaktan keyif almaktadır (Tür ve Turla, 1999:63).

Efsane, bir doğa olayının ortaya çıkışını ya da herhangi bir varlığın yaratılışını, hayallerle donatarak olağanüstülük katan sözlü ve yazılı eserdir. Efsanelerin temelinde inanç vardır. Efsaneyi dinleyenler de, anlatanlar da, efsanede sözü edilen olayların gerçekten olmuş olduğuna inanmaktadır. Efsanelerin ortak özelliği, konusunun yalnızca bir kişiye dayanıyor olmasının yanı sıra, kişi, mekan veya olaylar hakkında bilgi sağlamalarıdır (Karataş, 2007:138).

Masallar ve efsaneler, içeriklerinde olağanüstü olaylara yer vermeleri bakımından birbirlerine benzeseler de, efsane, inandırıcılığının daha fazla oluşu ile masaldan ayrılırken, hikaye ve destana daha yakın bir tür olarak nitelendirilebilir. Destan ile efsanenin ortak özelliği ise her iki anlatımın da gerçek olarak kabul edilmesidir. Bu noktada aralarındaki tek ayırım, içerikleri ve dili kullanım biçimlerinden kaynaklanmaktadır. Destanlar, milli değerler, tarihi olaylar nedeniyle gerçek kabul edilmekte; efsaneler ise gerçek hayattan bir şahsın olay ve mekanlarla kurduğu bağlardan kaynaklı olarak gerçek olarak kabul edilmektedir. Efsaneler, sade bir dil kullanılarak, konuşma dilinde söylenirken, destanlar çok daha sanat içeren bir dil kullanmaktadır (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1979:7).

Destanlarda, bir ulusa ya da ırka has üstün özellikler, belli kişilerin kahramanlıkları abartılı bir şekilde anlatılmasının yanı sıra, vatan sevgisi, güçlü ve sonsuz aşk, cesaret, korkusuzluk gibi kültürel sembollere geniş olarak yer verilmesi nedeniyle çocuklar için çok büyük önem taşımaktadır. Kendi ilgi ve kavrama seviyelerine göre düzenlenmiş kendi uluslarına ait destanları ya da farklı uluslara ait klasik destanlardan alınan hikayelere karşı çocukların ilgisi büyüktür (Oğuzkan, 2006:69).

Fıkralar, diğer edebi türlere kıyasla oldukça kısa fakat bir o kadar da yoğun anlatım içeren sözlü anlatı geleneğinin ürünüdür. Çocuk edebiyatında fıkraların kısa ve öz anlatımı, diğer edebi türlerden ayrılmasına neden olan özelliklerdendir. Az kelime kullanılarak anlatılması, detaylara yer verilmemesi, verilmek istenen mesajın doğrudan verilmesi, güldürerek düşündürmesi, fıkraların en belirgin özelliklerinden bazılarıdır. Anadolu'nun zengin fıkra geleneğine örnek olarak, Nasreddin Hoca fıkraları, Bektaşî Fıkraları ve Temel fıkraları verilebilir (Elçin, 2000:566)

Tekerlemeler, konu, içerik ve işlevleri bakımından sınırları çizilemeyen, anlam yönünden birbiriyle alakalı olmayan düşüncelerin ard arda sunulması sonucunda ortaya koyulan halk edebiyatı ürünlerindedir. Tekerlemeler sık sık tekrarlanması sebebiyle çocuklar için masal ve oyunlar ile dil egzersizi olmaktadır. Çocuğa öğretilmek istenen tekerlemenin, çocuğun yaşına uygun olması son derece önemlidir (Demiray, 1977: 17-18).

Piyesler, yazılı edebi metin türü olarak sınıflandırılırsalar da, gösteri sanatları için yazılmış, yani sahnede sergilenmek ve gösterime sunulmak için kaleme alınan bir edebi türdür. Sahneye koyulması için yaratılması, piyesleri, diğer edebi türlerden ayıran en önemli özelliktir (Şimşek, 2002:242). Piyesler, oyun veya dramalar çocuğun hayal dünyası ve yaşam biçimi ile benzerlik göstermektedir. Sahnelenen piyeste de, çocuğun oynadığı oyunlarda da hayal gücü, gerçek ile yer değiştirir, günlük yaşamda sıradan olan nesnelere, hayal gücü ile olağanüstü özelliklerle donatılmış nesnelere dönüştürülmektedir. Çocuk okurların piyes okumaları, sahnelemeleri ya da izlemeleri linguistik becerilerini ve empati yeteneklerini geliştirmenin yanı sıra hayal güçlerinin gelişimine de olumlu katkı sağlamaktadır. Piyesler, sesli okudukları için çocuk okurun hızlı okuma yeteneğini de olumlu anlamda etkilemektedir (Zengin ve Zengin, 2007:58-59).

Çocukların yararlanacakları halkbilim ürünlerinden biri de atasözleridir. Atasözlerinin konuları, ekonomi, psikiyatri, pedagoji, sosyoloji, tarih vb.'dir. Atasözleri, bir düşüncenin bir ya da birkaç cümle ile ifade edildiği kalıplaşmış cümlelerdir. Çoğunlukla mecaz içermeleri sebebiyle küçük yaşta çocuklar tarafından kavranmaları ya da açıklanmaları zordur. On iki yaşından sonra, çocuklar, atasözlerinin anlamlarını yavaş yavaş kavramaya, ilerleyen yaşlarda da kendilerini ifade ederken basit atasözlerinden yararlanmaya başlamaktadır (Demiray, 1997:19).

Deyimler de ulusa dair nitelikleri barındıran dil varlıklarıdır. Deyimler, kullanıldığı ulusun söz yaratma becerisinden doğmaktadır. Deyimler aracılığıyla küçük bir söz grubuna, büyük anlamlar sığdırılmaktadır (Aksoy, 1983:47).

SONUÇ

Bir toplumun oluşması, ortak dil, tarih, kültüre sahip bireylerin, bu ortak özellikleri taşımaları ve paylaşmaları ile mümkündür. Bir toplumda yer alan değerler bütünü ise kültür olarak adlandırılmaktadır. Her toplum, kendi kültürünü dil yardımı ile sonraki kuşaklara taşır. Masallar, destanlar, ninniler, tekerlemeler vb. ortak kültür oluşturmanın yanı sıra, çocuğun dil bilincinin oluşturulmasında son derece etkilidir. Bu çocuk edebiyatı ürünleri, hem Türkçe'yi öğretir, hem toplumsal iletişimin kurulmasını sağlar, hem de dil becerilerini ve yaratıcı zekayı geliştirmektedir. Çocuk edebiyatı, çocukların Türk halk kültürü hakkında farkındalıklarını oluşturmak konusunda katkı sağlar. Çocuklar bu sayede, toplumun ahlak kurallarını öğrenir, gelenek, görenekler hakkında bilgi sahibi olur, insan olarak sahip olmaları gereken erdemlerin farkına varır.

Günümüz çocuklarının, gelişen teknoloji ve teknolojik araçların kullanımlarına daha çok küçük yaşta hakim olmaları sebebiyle, içinde yaşadıkları toplumun kültür ve geleneklerinden uzaklaştıkları bilinmektedir. Ancak burada önemli olan nokta, kendi kültürel zenginliklerinden uzaklaşıp, toplumun değerleri ile yabancılaşma yaşayan çocukların, kimlik bunalımına girmesi kaçınılmazdır.

Türklerin yüzyıllar öncesine dayanan ortak kültürü Türk halk kültürüdür. Bu kültürün bir parçası da çocuk edebiyatıdır. Çocukluktan itibaren çocukların ulusal bilinç ile yetiştirilmesi, çocuk edebiyatı eserlerinin hafızalardan silinmesine engel olmak, gelenekleri yetiştirmek, çok küçük yaşta itibaren ninniler, masallar, atasözleri, destanlar, efsaneler bir kültür varlığı olarak gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak kuşkusuz hepimizin görevidir.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Ö.A. (1983), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul.
- ALAYLIOĞLU, R. ve OĞUZKAN, F. (1976), *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap ve Ala Yayınevleri.
- ARI, S. (2016a), “Çeviribilimde Yeni Yaklaşımlar: Sembolik Formlar Kuramı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(4): 39-46.
- ARI, S. (2016b), “Çeviri ve Kültürel Semboller”, İstanbul: Değişim Yayınları.
- BORATAV, P.N.(1984), 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ÇELEBİOĞLU, A. (1987), ‘Ninnilerimize Dair’ *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, İstanbul: Gökyüzü Yayınları.
- ÇER, E. (2016), *0-6 Yaş Çocuk Kitaplarında Çocuk Gerçekliği ve Çocuğa Görelik*, Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- DEMİRAY, K. (1977), *Açıklamalı Çocuk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- DİLİDÜZGÜN, S.(1996), *Çağdaş Çocuk Yazını: Yazın Eğitime Atılan İlk Adım*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- DUYMAZ, A. (2002), *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ELÇİN, Ş. (2000), *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜLEÇ, H.Ç. ve GEÇGEL, H. (2006), *Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Kök Yayıncılık.
- GÜLERYÜZ, H. (2006), *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- GÜNAY, U. (1975), *Elazığ Masalları*, Erzurum.
- GÜNAY, U.T.(2000), “Dede Korkut Kitabı ve Toplumsal Değerlerin Tahlili”, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni*, Ankara.
- KANTARCIOĞLU, S. (1991), *Eğitimde Masalın Yeri*, İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- KARATAŞ, T. (2007), *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- LÜLE, E. (2007), ‘Yedi Farklı Çocuk Kitabının Çocuk Yazını İlkelerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi’, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(14), 17-30.
- OĞUZKAN, A.F. (2006), *Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- ÖZBAY, M. (2001), “Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisini Geliştirme Yolları”, *Türk Dili*, (589), s. 9-15.
- ÖZDEMİR, E. (1990), *Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi
- ÖZDEMİR, E. (1995), *Eleştirel Okuma*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- PROPP, V.(1998), *Folklor Teori ve Tarih*, (Çev. Hasgül, N. Ve Tanyel, T.) İstanbul: Avesta Yayınları.
- SAKAOĞLU, S. (1999), *Masal Araştırmaları*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- SEVER, S.(2011), *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*, Ankara: Anı Yayıncılık.

- SEVER, S.(2012), *Çocuk ve Edebiyat*, İzmir: Tudem Yayınevi.
- SEYİDOĞLU, B. (1986), *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cilt:6, İstanbul: Dergah Yayınları
- SINAR, A. (2006), Türkiye’de Çocuk Edebiyatı Çalışmaları, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4(7), s.175-225.
- ŞİMŞEK, A.(2006), “Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretimi Alanı Çocuk Edebiyatı Ürünlerinden Yararlanma Bağlamında Çağdaş Dünyanın Neresindedir?” (4-6 Ekim 2006) II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.
- ŞİMŞEK, T. (2002), *Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Rengarenk Yayınları.
- ŞİRİN, M. R. (1987), *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, İstanbul: Gökyüzü Yayınları.
- ŞİRİN, M. R. (1998), *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- ŞİRİN, M. R. (2007). *Çocuk Edebiyatı Kültürü / Okuma Alışkanlığı ve Medya Sarmalı*, Ankara: Kök Yayıncılık.
- TOSUN, M. ve ARI, S.(2016) “Resimli Hikaye Çevirilerinde Sembolik Değerlerin Aktarımı Üzerine Bir İnceleme”, *Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Barış Kültürü* içinde. S. 257-265. *Trakya Üniversitesi Yayınları* No: 171.
- TURAN, E.(1998), “Okul Öncesi Dönemde Dil Gelişimi ve Çocuk Edebiyatı”, *Türk Dili*, Nisan (556): 302-306.
- TÜR, G. ve TURLA, A. (1999), *Okul Öncesinde Çocuk, Edebiyat ve Kitap*, İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANSİKLOPEDİSİ* (1979), Cilt:3, İstanbul: Dergah Yayınları
- TÜRKİYE BİLİMSEL AKADEMİSİ (2011), *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Yeni Reform Matbaacılık.
- URAL, S. (2013), *Çocuk Edebiyatı*. (Ed. Gönen, M.), Ankara: Eğiten Kitap
- YALÇIN, A. ve AYTAŞ, G. (2005). *Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ZENGİN, A.Y. ve ZENGİN, N. (2007), *Eğitim Fakülteleri için Çocuk Edebiyatı*, İstanbul: Truva Yayınları